

היועץ המשפטי לממשלה

כ' בשבט תשס"ח
27 בינואר 2008

אירועי אוקטובר 2000 - החלטה בערר על החלטת מח"ש

1. ביום 29 בספטמבר 2000 החלו במקומות שונים ברחבי הארץ, בעיקר באזור הצפון, אירועים אלימים המוניים, חסרי תקדים בהיקפם ובחומרתם, כמו גם באמצעים החריגים בהם נעשה שימוש, במשך הזמן שנמשכו ובעוצמת האלימות שליוותה אותם.

וכך סוכמו אירועים קשים אלה בדו"ח ועדת אור ("ועדת החקירה הממלכתית לביורר ההתנגשויות בין כוחות הביטחון לבין אזרחים ישראלים באוקטובר 2000") -

"באירועי אוקטובר 2000 רעדה הארץ. המהומות שהתרחשו בחודש זה היו חסרות תקדים. האירועים היו חריגים ויוצאי-דופן מכמה בחינות. נטלו בהם חלק אלפים, במקומות רבים בעת ובעונה אחת. עוצמת האלימות והתוקפנות שבאה לידי ביטוי באירועים הייתה גבוהה ביותר. נגד אזרחים ואנשי כוחות הביטחון נעשה שימוש באמצעי תקיפה מגוונים, אשר כללו יידוי בקבוקי תבערה, שימוש בגולות מתכת שידו בקלע במהירות גבוהה, יידוי אבנים באמצעים שונים, גלגול צמיגים בוערים ובמקרים בודדים גם ירי של אש חיה. יהודים הותקפו בדרכים בשל היותם יהודים, ורכושם הושחת. במספר מקרים אך כפסע היה בינם לבין מוות בידי המון מתפרע, ואכן במקרה אחד נהרג אזרח יהודי עובר אורח. נעשו נסיונות לעלות לעבר ישובים יהודיים ולאיים עליהם. צירי תנועה ראשיים נחסמו לפרקי זמן ממושכים, והתנועה לישובים יהודיים שונים שובשה קשות, ולעתים אף נותקה לפרקי זמן ארוכים. התוקפנות והאלימות אופיינו בנחישות רבה, נמשכו פרקי זמן ארוכים, והתמידו גם כאשר נעשו נסיונות לבלם תוך שימוש באמצעים שונים לפיזור המון...

זאת ועוד. המהומות התלכדו עם מהומות קשות שהתרחשו בשטחי יהודה ושומרון ורצועת עזה, ונשמעו קולות לא מעטים בקרב אישי ציבור בולטים במגזר הערבי, אשר הצביעו על כך שהתלכדות זו אינה מקרית והיא משקפת יחסי גומלין בין הפלסטינים שבתוככי הקו הירוק לבין הפלסטינים שמעבר לו. אף שילוב זה של שתי החברות הוא חסר תקדים. על רקע מכלול היבטים אלה, נתפסו האירועים כ"אינתיפאדה" החורגת באופיה מהפרות סדר מקומיות."

(שם, בעמ' 761-762)

במהלך אירועים קשים אלה ופעילות כוחות הביטחון נגד המתפרעים והמעורבים באירועים נהרגו 13 אנשים: 12 אזרחים ישראלים-ערבים - ראמי גרה, אחמד איברהים ג'בארין, מוחמד אחמד ג'בארין, ואליד אבו סאלח, עימאד גנאיים, איאד לואבנה, אסיל חסן עאסלה, עלאא חאלד נאסר, מוחמד חמאייסי, ראמוז בושנאק, עומר עכאווי וויסאם יזבכ; אחד תושב רצועת עזה - מסלח אבו ג'ראד, תושב דיר אל-בלח.

כן נהרג באירועים, כתוצאה מידוויי האבנים באזור ג'סר א-זרקא, אזרחי ישראל-יהודי, בכור ז'אן, וכן נפצעו אזרחים ואנשי כוחות בטחון רבים.

2. בעקבות אירועים חמורים אלה ותוצאותיהם הטראגיות החליטה הממשלה ביום 8.11.00 על הקמת ועדת חקירה ממלכתית, לפי חוק ועדות חקירה, התשכ"ט-1968, לחקירת אירועים אלה. כחברי הוועדה כיהנו: המשנה לנשיא בית המשפט העליון, תאודור אור (יו"ר), שופט בית המשפט המחוזי, האשם חטיב ופרופ' שמעון שמיר (להלן - **ועדת אור**, או **ועדת החקירה**).

ביום 1.9.03, לאחר הליך חקירה מדוקדק וממושך, הגישה ועדת אור לממשלה דו"ח מפורט. הדו"ח כלל, לצד ממצאים מפורטים, גם **מסקנות והמלצות אישיות** כלפי השר לביטחון הפנים, מפכ"ל המשטרה, מפקד מחוז הצפון, מפקד מרחב העמקים וקציני משטרה נוספים. ראוי לציין עם זאת, כי כבר בסמוך לאחר האירועים ותחילת עבודת הוועדה סיימו את כהונתם השר לבט"פ, המפכ"ל ומפקד המחוז, ובשלב מאוחר יותר, לאחר המלצות הוועדה - סיים את כהונתו גם מפקד המרחב, בהתאם להמלצת הוועדה כי ישוחרר משירותו במשטרה.

כן המליצה הוועדה על שורה של המלצות **מערכתיות** בנוגע למשרד לבטחון הפנים ולמשטרת ישראל, וכן בנוגע לטיפול במגזר הערבי ולמנהיגות המגזר הערבי (עמ' 764-781 לדו"ח).

ביום 14.9.03 קיימה הממשלה דיון בדו"ח ועדת החקירה והחליטה לאמץ מיידית את כל ההמלצות האישיות, ולהקים ועדת שרים לבחינה יסודית של ההמלצות המערכתיות שבדו"ח, אשר תמליץ לממשלה באשר ליישומן ("ועדת לפיד"). ועדת השרים קיימה דיונים רבים והגישה לממשלה המלצות מפורטות שאושרו על ידה.

3. לצד ההמלצות האישיות והמערכתיות כאמור, המליצה הוועדה כי המחלקה לחקירות שוטרים בפרקליטות המדינה (מח"ש) תבצע חקירה **פלילית** לגבי שורה של אירועים שנבדקו על ידי הוועדה "**על מנת שהרשויות המוסמכות יחליטו אם יש מקום לנקוט הליכים פליליים או אחרים כנגד מאן דהוא בגין מעורבותו באותם אירועים**" (עמ' 766 לדו"ח).

בהתאם להמלצה זו הורו היועץ המשפטי לממשלה ופרקליטת המדינה על ביצוע חקירה בהתאם (למעשה מדובר בחידוש החקירה, שהחלה במהלך האירועים אך נפסקה עם תחילת עבודתה של ועדת החקירה, כמפורט בהמשך). לצורך ביצוע החקירה, בשל היקפם החרגי של האירועים, היה צורך בהיערכות מיוחדת. לשם כך הוקם במח"ש צוות חקירה מיוחד שעסק תחילה, במשך מספר חודשים, בתהליך מורכב של מיון חומר החקירה הרב שנאסף ע"י הוועדה, בבחינתו, ובגיבוש דרכי פעולה ביחס לניהול החקירות בכל אחד מהמקרים הרלוונטיים.

צוות זה נדרש לבחון חומר חקירה חריג בהיקפו: פרוטוקול ועדת החקירה הממלכתית מתפרש על כ- 16,000 עמודים; בפני הועדה נשמעו למעלה מ- 430 עדויות; אוספי החומר מטעם הועדה גבו כ- 500 הודעות נוספות, והוועדה קיבלה למעלה מ- 4,200 מוצגים. לאחר ההיערכות האמורה, נערכה על-ידי מח"ש חקירה פלילית של האירועים (שעל עיקרי הקשיים שליוו אותה אעמוד בקצרה בהמשך הדברים).

עם סיום ביצוע החקירות ובחינת חומר הראיות, פרסמה מח"ש, ביום 18.9.05, את ממצאיה והחלטותיה באשר לאירועים האמורים (להלן - **דו"ח מח"ש**). מח"ש קבעה בהחלטותיה, כי החקירה לא העלתה תשתית ראייתית שתאפשר העמדה לדין פלילי של מי מהשוטרים שהיו מעורבים באירועים אלה.

4. בסמוך לאחר פרסום החלטות מח"ש, הודעתי, כי לאור חריגותם ורגישותם הרבה של הארועים ותוצאותיהם הטרגיות, ובהתחשב בפניות וטענות שהועלו בענין זה, תיערך בחינה מקצועית נוספת של ההחלטות שהתקבלו - בהליך של ערר לפי חוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], התשכ"ה-1965 - וזאת גם בהעדר הגשת ערר על-ידי משפחות ההרוגים או מטעמם. בהמשך לכך נמסרה ביום 28.9.05 הודעה, כי הבדיקה הנוספת תתבצע על-ידי המשנה לפרקליט המדינה (תפקידים מיוחדים), מר שי ניצן, שהוא בעל הסמכות להחליט בעררים על החלטות מנהל מח"ש, בסיוע צוות פרקליטים שימונה לענין זה, וכי נוכח רגישות וחשיבות הנושא, יובאו ממצאי הבדיקה הנוספת בפני היועץ המשפטי לממשלה לבחינתו ולאישורו. צוות הפרקליטים שמונה לעריכת הבדיקה כלל, מלבד מר ניצן, את: גב' אתי כהנא, מנהלת תחום עררים בפרקליטות המדינה; מר אורי כרמל, ממונה (בפועל) על עניינים פליליים בפרקליטות המדינה; גב' בת אור כהנוביץ', סגנית בכירה לפרקליט המדינה וגב' גיני גינזבורג, סגנית לפרקליט המדינה. בסמוך לאחר מכן, החליפו גב' שלומית בן יצחק, סגנית בכירה לפרקליט מחוז ירושלים (פלילי) וגב' ליאורה חילו, סגנית בכירה לפרקליטת מחוז תל אביב (פלילי), את גב' גינזבורג וגב' כהנוביץ'.

5. ביום 29.9.05 פנה ארגון עדאלה, המייצג את משפחות ההרוגים, ליועץ המשפטי לממשלה ולמנהל מח"ש, בבקשה להעמיד לרשותו את חומר החקירה שנאסף על ידי מח"ש. ביום 9.10.05 כתב מר רז נזרי, עוזר ראשי ליועץ המשפטי לממשלה, לארגון עדאלה, כי חומר החקירה יועמד כמבוקש לעיון הארגון. במכתב צוין כי כבר הוחלט, כפי שפורסם כאמור, לקיים בדיקה מחודשת של החלטת מח"ש במסגרת הליך של ערר, וכי ממצאי הבדיקה ומסקנותיה יובאו לאישור היועץ המשפטי לממשלה. הארגון התבקש להודיע עד סוף אוקטובר 2005 אם בכוונתו להגיש ערר פורמלי בשם המשפחות. עם זאת הודגש, כי בכל מקרה תתקיים כאמור בדיקה מחודשת של החלטת מח"ש, בהליך של ערר. מכתב נוסף ברוח זו נכתב על ידי מר נזרי לארגון עדאלה ביום 8.11.05.

ביום 10.11.05 השיב ארגון עדאלה למר נזרי, כי רק לאחר סיום איסוף חומר החקירה הרב ממשרדי מח"ש ועיון בו, תתקבל החלטה בדבר צעדיו הבאים של הארגון. משך זמן רב לא התקבלה כל הודעה מטעם ארגון עדאלה, והפניה הבאה מטעם הארגון הגיעה רק כשנה לאחר מכן, ביום 15.10.06, כפי שיפורט בהמשך.

6. עם קבלת החומר הרב שנאסף על-ידי מח"ש, לרבות החומרים של ועדת אור, החל צוות הפרקליטים בראשות מר שי ניצן את עבודתו. במסגרת עבודת הצוות נבחן חומר הראיות, הכולל כאמור אלפי עדויות, מוצגים ומסמכים, נלמדו דו"ח ועדת אור והפרוטוקולים שנערכו בוועדה וכן נבחן דו"ח מח"ש. לאחר לימוד החומר ובחינתו ולאחר דיונים רבים שקיים הצוות הוכנו טיוטות ראשונות של חוות-דעת מפורטות לגבי כל אחד ואחד מ-13 הארועים.

במסגרת דיוניו החליט הצוות, בנוגע לחלק מתיקי החקירה, על ביצוע השלמות חקירה בנושאים שונים (השלמות חקירה נוספות נערכו לאחר מכן לפי הנחייתו). הגישה שעמדה ביסוד הליך הבדיקה הנוספת במסגרת הערר היתה, כי יש למצות באורח מלא את אפשרות הבדיקה, ככל הניתן. עקב כך הוחלט, בין היתר, על ביצוע השלמות חקירה גם בעניינים שההערכה המקצועית לגביהם היתה, כי הסבירות שיניבו פרי היא נמוכה, וגם בעניינים שלגביהם נמצא כי אכן כבר בעת חקירת מח"ש לא היה זה בלתי סביר להימנע בזמנו מביצועם מטעמים של יעילות החקירה.

ביום 5.10.06, לקראת גיבוש עקרוני של ההמלצות, ערכו חברי הצוות ביקור מסכם בזירות האירועים הרלוונטיות, בליווי נציגים מצוותי החקירה של מח"ש. בהמשך, הוטמעו מסקנות הביקור בזירות, בחוות הדעת השונות.

7. ביום 15.10.06, למעלה משנה לאחר שהוחלט על הבדיקה הנוספת בהליך של ערר, וכאשר הצוות כבר עסק בגיבוש סופי של המלצותיו, פורסם דו"ח מטעם ארגון עדאלה, הכולל כ-100 עמודים, ובו ביקורת חריפה על החלטות מח"ש. בצד פרסום הדו"ח פנה הארגון ליועץ המשפטי לממשלה בבקשה להעמיד לדין באופן מידי את השוטרים האחראים להריגתם ופציעתם של אזרחים ערבים באירועי אוקטובר 2000. במכתבו מיום 25.10.06 השיב מר נזרי לארגון עדאלה, כי אף שחלפה כשנה מפניית לשכתנו לארגון על מנת להיוודע אם בדעתם להגיש ערר, לא נתקבל מהם כל מענה ותחת זאת בחר הארגון לפרסם דו"ח מפרי עטו. למרות זאת, ציין מר נזרי, כי פניית הארגון, בצירוף הדו"ח, הועברה לבחינת צוות הבדיקה.

ואכן, הדו"ח המפורט שערך ארגון עדאלה, הועבר לצוות ונלמד ביסודיות. זאת, למרות שהדו"ח התקבל כאמור סמוך לפני גיבוש ההמלצות הסופיות. לאור דו"ח זה נבחנו מחדש חוות-הדעת שהוכנו על-ידי הצוות, ובכל חוות הדעת הרלוונטיות הוספו התייחסויות קונקרטיים להערות ולטענות עדאלה. יצוין, כי ארגון עדאלה לא התייחס לשני אירועים שנבחנו על ידי הצוות, כנראה מאחר שלא נהרג בהם איש (אירועים ג' וז'). אנו, לעומת זאת, מצאנו לנכון, מלכתחילה, לבדוק גם אירועים אלה, כחלק מבדיקת כל החקירות שמח"ש ניהלה בעניין זה.

8. בתום גיבוש המלצות הצוות, העביר אלי הצוות טיוטות של חוות-דעת שהכין בנוגע לכל אחד מ-13 האירועים שנבדקו, הכוללות את ממצאיו והמלצותיו לגבי כל אירוע. חוות-הדעת משתרעות, במצטבר, על פני כ-500 עמודים.

כל חוות-דעת כוללת ניתוח מדוקדק של העובדות והממצאים לגבי האירוע בדו"ח ועדת אור ובחקירת מח"ש, וכן ניתוח חומר הראיות, ומסקנות והמלצות הצוות לגבי האירוע. כן כוללת כל חוות-דעת, כאמור, גם התייחסות לדו"ח עדאלה.

9. עם קבלת טיוטות חוות הדעת קיימתי בלשכתי סדרה ארוכה של דיונים ממושכים עם הצוות, לגבי כל אחד מהאירועים שנבחנו. בדיונים השתתפו גם גורמים נוספים, מהפרקליטות וממשרד המשפטים, וכן נשמעו בדיונים ההתייחסויות של מח"ש לדברים.

במהלך דיונים אלה, נבחנו חוות הדעת, באופן יסודי ופרטני, אחת לאחת. חברי הצוות הציגו את הממצאים וההמלצות שלהם, והתקיים דיון מקיף בכל אחת מחוות הדעת, במסגרתו נבחנו ונדונו שאלות שונות שעלו מתוך חוות-הדעת ומהערות משתתפי הדיונים. בסיומו של כל דיון סוכם על תיקונים שיש לערוך בחוות הדעת שנדונה, וכן ניתנו הנחיות על השלמות חקירה נדרשות לגבי חלק מהאירועים שנדונו.

10. במקביל לדיונים שהתקיימו כאמור בלשכתי על חוות-הדעת בנוגע לכל אחד מהאירועים שנחקרו, בוצעו על-ידי מח"ש השלמות החקירה שנתבקשו כאמור. תוצאות השלמות החקירה האחרונות הועברו לצוות במהלך החודשים נובמבר-דצמבר 2007, והן נבחנו על-ידי הצוות ובדיונים שנערכו בלשכתי.

השלמות החקירה כללו, בין היתר, פעולות של איתור ותפיסת כלי נשק שטרם נתפסו, ביצוע בדיקות בליסטיות שטרם בוצעו, איתור וחקירת עדים, לרבות עדות מומחה, שטרם נחקרו במח"ש, תפיסת ראיות חפציות שטרם נתפסו, ועוד. למרבה הצער, השלמות החקירה שבוצעו לא הביאו לפריצת דרך.

11. אחר כל הדברים האלה, ולאחר שממצאי השלמות החקירה השונות נבחנו על-ידי הצוות ובדיונים שקיימתי, ולאחר שההערות והתיקונים שסוכם בדיונים אלה הוטמעו בחוות הדעת של הצוות, החלטתי לאמץ את המלצות הצוות - כמפורט בחוות-הדעת המצורפות - לפיהן אין מקום להתערב בהחלטות מח"ש, שהגיעה למסקנה שאין בחומר החקירה תשתית ראייתית מספקת, המאפשרת הגשת כתבי אישום נגד מי מן החשודים, בהתאם לחוק ולפסיקת בית המשפט העליון לענין זה ("אפשרות סבירה להרשעה").

חוות הדעת כוללות, כאמור, פירוט רחב ומלא של העובדות, העדויות, ממצאי החקירה והמסקנות והנימוקים לעמדה שהתגבשה בדיוני הצוות ובדיונים המסכמים בלשכתי, בנוגע לכל אירוע בנפרד, לאחר בחינה של מכלול החומר העצום שנאסף בפרשה זו.

להלן אעמוד, בתמצית, על מספר נקודות והיבטים כלליים בנוגע לחקירה, לחוות-הדעת ולהחלטות בפרשה זו:

12. ראשית יצוין, כי אף שלפי חוק ועדות חקירה, עדות שנמסרה לפני ועדת חקירה וכן דו"ח ועדת חקירה עצמו, אינם קבילים כראיה בכל הליך משפטי (למעט חריג שאינו רלבנטי לענייננו), וממילא לא ניתן לעשות בעדויות וממצאים אלה, כשלעצמם, שימוש בהליך פלילי, כוללות חוות-הדעת ציטוטים ואזכורים של עדויות שנגבו על ידי ועדת אור ואוספי החומר מטעמה, וכן ציטוטים מתוך דו"ח הוועדה בהתייחס לאירועים שנחקרו. הטעם לכך טמון בעובדה שרוב העדויות "הולבנו" במסגרת חקירת מח"ש, היינו - העדויות שמסרו אותם נחקרים לוועדה ולאוספי החומר מטעמה הוצגו בפניהם על-ידי חוקרי מח"ש והם אימצו את העדויות ללא כל סייג, ובכך הפכו העדויות לחומר חקירה קביל. מקום שיש בחוות-הדעת התייחסות לעדות שנגבתה על ידי הוועדה או אוספי החומר, אשר הנחקר במח"ש לא הסכים לאמץ, צוין הדבר בחוות הדעת, שכן המשמעות הינה כי לא ניתן להשתמש בעדות זו בהליך פלילי כראיה קבילה. ההתייחסות לעדויות אלה הובאה בחוות-הדעת לשם הצגת תמונה מלאה של הדברים, למרות המגבלה על השימוש בחומר זה. הוא הדין באשר לציטוטים מתוך דו"ח הוועדה, שהובאו כרקע לדברים, ומתוך כך שמדובר בממצאים שהתבססו על חומר ראיות שהיה בפני הוועדה.¹

13. בפרשה כאובה זו, נתקלה חקירת מח"ש, מתחילת הדרך, בקשיים אובייקטיביים רבים ומהותיים, אשר פגעו, בחלק מן האירועים, באפשרות לקיים חקירה אפקטיבית ולהגיע לחקר האמת. אעמוד להלן על עיקרי הקשיים:

א. כמובא בראשית הדברים מתוך דו"ח ועדת אור, בארועים הנדונים, נטלו חלק אלפי מפגינים ומתפרעים. עוצמת האלימות והתוקפנות שבאה לידי ביטוי באירועים הייתה גבוהה ביותר. נגד אזרחים ואנשי כוחות הביטחון נעשה שימוש באמצעי תקיפה מגוונים, אשר כללו יידי בקבוקי תבערה, שימוש בגולות מתכת (שיודו בקלע דוד שמסוכנותו רבה), השלכת בקבוקי תבערה וברזלים, יידי אבנים, גלגול צמיגים בוערים ובמקרים בודדים גם ירי של אש חיה. עוברי אורח הותקפו בדרכים ורכושם הושחת, ואך כפסע היה בינם לבין מוות בידי המון מתפרע, ובמקרה אחד אכן נהרג אזרח יהודי עובר אורח. נעשו נסיונות לעלות לעבר ישובים יהודיים ולאיים עליהם. צירי תנועה ראשיים נחסמו לפרקי זמן ממושכים, והתנועה לישובים יהודיים שונים שובשה קשות, ולעתים אף נותקה לפרקי זמן ארוכים. התוקפנות והאלימות אופיינו בנחישות רבה, נמשכו פרקי זמן ארוכים, והתמידו גם כאשר נעשו נסיונות לבלמן תוך שימוש באמצעים שונים לפיזור המון, מקום שהשוטרים היו מצויידיים באמצעים אלה.

היכולת לבצע חקירה אפקטיבית ולהגיע לחקר האמת באירועים המוניים וקשים מסוג זה, מוגבלת מאוד מעצם טיבה. חקירה אפקטיבית באירוע מעין זה תלויה במידה רבה במידת האפשרות המעשית לבצע פעילות חקירתית בזמן אמת; חקירה כזו מחייבת סגירת זירת האירוע על אתר, איסוף ראיות וממצאים בשטח בטרם חלו בו שינויים, איתור מיידי של עדים וחשודים וחקירתם מוקדם ככל האפשר. מדובר בכלים חקירתיים ראשוניים במעלה לצורך בניית חקירה פלילית מקצועית.

¹ הערה טכנית - בחלק מהציטוטים שהובאו בחוות-הדעת מהעדויות ומהפרוטוקולים של ועדת אור נפלו טעויות הגהה בטקסטים המקוריים, אך מצאנו לנכון להביאם כפי שהם במקור.

כלים בסיסיים אלה נשללו מחוקרי מח"ש נוכח הנסיבות החריגות שנוצרו במהומות אירועי אוקטובר. נוכח החשש לחשיפתם לסכנת חיים, לא ניתן היה לשגר לזירות האירועים צוותי חקירה וצוותים מקצועיים, כגון מעבדות זיהוי פלילי, מה גם שנוכח אופיים האלים של האירועים, הסיכויים למצוא בזירות האירוע ממצאים כלשהם או לגבות באופן מיידי עדויותיהם של עדי ראיה ומעורבים - היו קלושים ביותר. מדובר היה, במרבית המקרים, באירועים שהתפתחו במהירות רבה, ושהמעורבים בהם נעו ממקום למקום. איתור עדי ראיה מקרב האזרחים היה כרוך גם בכניסה ליישובים הערביים, דבר אשר הן משיקולי בטחון והן משיקולים של מניעת חיכוכים נוספים, היה בלתי ישים בנסיבות שנוצרו.

בנוסף, ברוב המקרים, ערכו המשפחות את ההלוויות של ההרוגים בתוך שעות ספורות מהאירוע. נוכח המתיחות הרבה שנוצרה מול ערביי ישראל, סברו ראשי מח"ש באותה עת כי לא יהיה זה ראוי, באותן נסיבות, לנקוט בצעדים דרסטיים, כגון ניסיון לכפות נתיחות פתולוגיות על המשפחות, באמצעות פניה לבית המשפט וכדומה. לפיכך הסתפקה מח"ש בפניות למשפחות ההרוגים בבקשה שיסכימו לנתיחות פתולוגיות, תוך מתן הסברים בדבר חשיבות הנתיחות ומשמעות הויתור עליהן. אולם כשמשפחות ההרוגים סירבו לנתיחה, וכך עשו רובן, לא נעשתה פניה לבית המשפט.

במהלך האירועים ובסמיכות לאחריהם הייתה זו מח"ש בלבד שיזמה ופעלה לחקירת האירועים, תוך שהיא אינה זוכה לכמעט שום שיתוף פעולה מצד המגזר הערבי. יוזמתה של מח"ש להביא לשינוי בגישת המגזר הערבי בעניין זה נתקלה, למרבה הצער, בסירוב, וזאת בהשפעתם של ארגונים שונים, ובראשם ועדת המעקב העליונה של ערביי ישראל.

עוד אציין לענין זה, כי עוד ביום 12.10.00, למחרת יום הכיפורים, התקיים דיון מיוחד בנושא בראשות היועץ המשפטי לממשלה, ובהשתתפות פרקליטת המדינה, ראש אגף החקירות במשטרת ישראל, מנהל מח"ש ואחרים. בדיון זה העלה מנהל מח"ש את הקשיים האובייקטיביים בהם נתקלת מח"ש בניסיונותיה לחקור את האירועים, ובייחוד הודגש הקושי הנובע מהיעדר נגישות אל ראיות מינימליות המאפשרות חקירה ומחוסר שיתוף הפעולה מצד משפחות הנפגעים. בדיון זה הוחלט על הפצת הודעה לעיתונות ע"י דובר משרד המשפטים, בה יצוין כי טרם נתקבלו במח"ש עדויות של עדי ראיה הכוללות תלונות על פעילות שלא כדיון מצד אנשי משטרה, וכן תיכלל בהודעה קריאה לציבור המזמינה כל מי שיש בידו ראיות בדבר פעילות שלא כדיון מצד שוטרים לפנות למח"ש. הודעה כאמור אכן פורסמה בו ביום.

בהמשך לכך זימן היועץ המשפטי לממשלה פגישה עם ועדת המעקב של ערביי ישראל, ובה חזר היועץ המשפטי וביקש את שיתוף הפעולה הדרוש מאוכלוסיית ערביי ישראל.

ימים ספורים לאחר מכן פנה עו"ד חסן ג'בארין (שהשתתף בפגישה האמורה אצל היועץ המשפטי לממשלה) אל מנהל מח"ש, הציג עצמו כבא-כוחה של אחת ממשפחות ההרוגים, וביקש לבחון באופן בלתי פורמאלי אפשרות לפיה עדי ראיה שפרטיהם מצויים בידיו, ימסרו את הודעותיהם בכפוף לחסינות שתניתן להם מפני העמדתם לדין בגין מעורבותם בעבירות

שונות של הפרת סדר וידויי אבנים באותן התרחשויות. לפי המלצת מנהל מח"ש, אישרה פרקליטת המדינה את הבקשה, והודעה על כך נמסרה לעו"ד ג'בארין, תוך בקשה לפעול בהתאם לקידום החקירה באמצעות שיתוף פעולה כאמור. למרבה הצער פניה זו נותרה בלא מענה עד עצם היום הזה.

ביום 29.1.01, שב ופנה מנהל מח"ש לארגון "עדאלה", לאגודה לזכויות האזרח ולאגודה הערבית לזכויות האדם, וביקש כי יעבירו למח"ש כל חומר שבידם העשוי לסייע בחקירת האירועים. פניה זו נשלחה לאחר ששלושת הארגונים הנ"ל פרסמו דו"ח אודות אירועי אוקטובר 2000, ממנו עלה, לכאורה, כי בידיהם מצוי חומר העשוי לסייע בחקירת האירועים. גם פניה זו נותרה ללא מענה.

בנסיבות אלה, בצדק צוין בדו"ח מח"ש, כי נוכח הנסיבות - העדר נגישות לזירה ולעדים, היעדר ממצאים חיוניים מזירות ההתרחשות והעדר שיתוף הפעולה מצד המעורבים ועדי הראיה - היה קושי רב מאוד, עד כדי חוסר אפשרות, לנהל חקירה ראויה ואפקטיבית.

לא למותר לציין כי ועדת החקירה ציינה בדו"ח שלה (עמ' 14-16) קשיים דומים בהם היא נתקלה במהלך חקירתה. קשיים אלה הועצמו בחקירת מח"ש שהתקיימה בשלב הרבה יותר מאוחר.

ב. עם החלטת הממשלה, כאמור, ביום 8.11.00 על הקמת ועדת החקירה הממלכתית לחקירת האירועים (ועדת אור), התקיים דיון אצל פרקליטת המדינה, בהשתתפות נציגי מח"ש וגורמי פרקליטות נוספים, שעיקרו עסק בשאלה האם ניתן וראוי שמח"ש תמשיך בחקירת האירועים, כאשר אותם נושאים עתידיים להיחקר, במקביל, על-ידי ועדת החקירה. זאת, במיוחד נוכח החשש לפגיעה אפשרית בשיתוף פעולה של עדים חיוניים עם ועדת החקירה הממלכתית, בשל חששם מחקירת מח"ש, ולאור המשמעות הציבורית והערכית הכרוכה בהחלטת הממשלה בדבר הקמת ועדת החקירה הממלכתית לבדיקת מכלול ההיבטים הנוגעים לאירועים אלה.

העמדה שהתגבשה היתה, כי האינטרס הציבורי לקיים חקירה מקיפה וכוללת באמצעות ועדת חקירה ממלכתית, מחייב שלא לנהל במקביל פעולות חקירה "שגרתיות", כדי שלא לפגוע בעבודתה של ועדת החקירה, ולפיכך החליטה פרקליטת המדינה, בידיעת היועץ המשפטי לממשלה, שלא לנהל את חקירות מח"ש במקביל לעבודתה של ועדת אור.

ג. בחודש ספטמבר 2003, כשלוש שנים לאחר האירועים, פרסמה ועדת אור את הדו"ח מטעמה. הוועדה אשר החלה את עבודתה בסמוך למועד האירועים, והשקיעה זמן רב ומאמצים ניכרים בחקירת האירועים, לא הגיעה, במרבית המקרים, לממצאים באשר לזהות היורים שגרמו למותם של ההרוגים באירועי אוקטובר. בחלק מהמקרים ברור היה, כבר מממצאי הוועדה, כי הסיכוי להגיע לממצא באשר לזהות היורה הוא קלוש. בחלק אחר נראה היה כי הסיכוי רב יותר. בסופו של דבר המליצה הוועדה, כאמור, לצד המלצותיה האישיות והמערכתיות, גם על ביצוע חקירה פלילית ע"י מח"ש של אירועים שונים.

חקירה אכן נערכה כאמור, ובתום החקירה הגיעה מח"ש למסקנה, כי לא ניתן לגבש תשתית ראייתית מספקת לצורך העמדה לדין פלילי בגין האירועים הללו, ברמת הראיות הנדרשת במשפט פלילי (ולעתים אף לא ראיות ברמה נמוכה בהרבה), וזאת בשל הקשיים החקירתיים שפורטו לעיל וקשיים נוספים שפורטו בדו"ח מח"ש. אכן, דו"ח ועדת אור העלה חשדות לביצוע עבירות פליליות בנוגע למספר אירועים, אך הוועדה היתה ערה לכך שלצורך שקילת הליכים פליליים, נדרשת חקירה פלילית במסגרתה יעשה נסיון לבסס תשתית ראייתית ברמה הנדרשת בהליכים פליליים שתבסס סיכוי סביר להרשעה. בהתאם לכך הוועדה אכן המליצה, כאמור, על חקירת האירועים. חקירה אכן נערכה על ידי מח"ש, אלא שהיא התנהלה בתנאים קשים, שנים אחדות לאחר מועד ההתרחשויות, וכאשר חלק מחומר החקירה כבר נחשף בפני נחקרים פוטנציאליים במהלך עבודת ועדת החקירה, על כל המשתמע מכך. בסופו של דבר לא העלתה החקירה כאמור תשתית ראייתית מספקת להגשת כתבי אישום.

ד. שלא כמו בחקירות של אירועי ירי פליליים "שגרתיים", בהם בדרך כלל ניתן לבודד את כלי הנשק ממנו בוצע הירי ולערוך לגביו בדיקה בליסטית שתאפשר לקשור הנשק היורה לקליע שגרם את הפגיעה, הרי שבאירועים דנן חלק מההרוגים נפגעו מירי של קליעי גומי, אשר נורו על ידי השוטרים במהלך האירועים. קליעי גומי אינם מאפשרים בדיקת השוואה בליסטית. בחלק אחר של האירועים נראה היה שהמנוחים נפגעו מירי של קליעים חיים, אולם בהעדר אפשרות לתפוס את הקליע (עקב התנגדות המשפחות לנתיחת הגופות, או עקב יציאת הקליע מגוף המנוח ואי איתורו), לא ניתן היה לאתר את היורה, או לשלול אפשרות שהפגיעה נגרמה מירי של כדור גומי.

אציין עוד, כי באירועים הנדונים, ביצעו שוטרים רבים ירי של קליעי גומי לצורך פיזור ההתפרעויות. הרושם שהתקבל מקריאת מכלול הראיות - כמו גם מדו"ח ועדת אור - היה שבחלק מהמקרים השוטרים שפעלו באירועי אוקטובר ראו בכדורי הגומי אמצעי לפיזור הפגנות, מבלי שניתנה תשומת הלב הראויה לסכנה הטמונה בהם, ומבלי שהיו ערים להנחיות לגבי המגבלות באשר לשימוש בכדורי גומי. אכן נראה, כי נעשה אמנם שימוש בירי כדורי גומי גם בנסיבות לא מוצדקות. עם זאת, ועדת אור מצאה כי מדובר בכשל מערכתי רחב, ומשטרת ישראל אכן הפיקה לקחים בעקבות הדו"ח גם לענין זה במסגרת הפקת הלקחים המערכתיים בנוגע לטיפול בעתיד בעימות עם מפגינים ומפירי סדר. בנסיבות אלה, האפשרות לנקוט הליכים פליליים נגד שוטרים שעשו שימוש בירי גומי, בהעדר יכולת להוכיח קשר סיבתי לגרימת מוות ספציפי, עוררה קושי משפטי מהותי.

גם באשר לאירועים בהם נראה היה כי המנוחים נפגעו מקליעי ירי חי, הרי שברוב המקרים שבהם התבקשו המשפחות להסכים לניתוח הגופות לפני קבורתן, ובכל המקרים שבהם התבקשו לאחר הקבורה להסכים להוצאת גופות יקיריהן מהקבר לצורך נתיחה, הן סירבו. עקב כך לא נתאפשר ברוב המקרים ביצוע נתיחת הגופות והוצאת קליעי הירי מהם (במידה שנשארו קליעים), לשם בחינת טיב הקליעים, ולשם השוואתם לכלי הנשק שנשאו שוטרים מעורבים באירועים השונים. עובדה זו יצרה, כאמור לעיל, מכשול ראייתי מקדמי ובלתי עביר בדרך לקביעת ממצא בתיקים בהם לא בוצעה נתיחה, כאשר ביצוע נתיחת הגופה היה דרוש לקידום החקירה. בצד האמור, יש לציין, כי בשל ריבוי השוטרים וכלי הנשק שנמצאו

בזירות השונות, ובהעדר יכולת לשלול אפשרות שמא במהלך הזמן הרב שחלף מאז האירועים בוצעו החלפות של קני כלי הנשק (בזדון או בתום לב אגב פעילות שגרתית), התעצם הקושי, הקיים ממילא, לפנות לבית המשפט בבקשות לפתיחת קברים ונתיחת גופות, למרות התנגדות המשפחות, כאשר התוצאות של מהלך קשה ורגיש כזה לוטות בערפל. למרות זאת, נעשתה פניה לבית המשפט במקרה אחד (בו הסיכוי לקידום החקירה נראה כמובהק ביותר) בבקשה להורות על פתיחת הקבר והוצאת הגופה, אך נוכח הערות בית המשפט, ולאחר שהמשפחה הודיעה על התנגדות נחרצת אף אם יש בכך כדי להביא לזיהוי וודאי של היורה, הבקשה נמשכה.

אכן, היו כמה מקרים, שבהם דו"ח ועדת אור והראיות שנאספו בחקירת מח"ש, הצביעו על חשוד ספציפי בביצוע ירי קטלני. אלא שגם במקרים אלה מוטל על התביעה הנטל לשלול, ברמה הנדרשת בפלילים, את סבירות האפשרות שמא הירי הקטלני בוצע על ידי נושא נשק אחר מבין נושאי הנשק הרבים שנכחו וירו בזירה. שאלה זו נבחנה ביסודיות באותם מקרים, ונמצא כי בכל המקרים קיימות עדויות שונות וגרסאות מגוונות לגבי מקורות האש שנפתחו לעבר הנפגעים במועד הרלוונטי, כמפורט באריכות בחוות הדעת.

ה. על כל האמור יש להוסיף, כי בשל האופי הדינמי והאינטנסיבי של האירועים ובשל העדר תיעוד ורישום, וכן בשל הזמן הרב שחלף ממועד האירועים, נוצר קושי אובייקטיבי ממשי במיפוי ומיקום מדויק של הכוחות ושל כל אחד ואחד מן השוטרים שאחזו בנשק ונכחו בכל אחד ואחד מהאירועים. קושי גדול אף יותר היה כרוך במיפוי כלי הנשק שנשא כל אחד מהשוטרים בכל אחד מהאירועים הרלבנטיים, בין היתר נוכח העובדה שמדובר היה בפעילות חירום, והכוחות היו במצב של נידוד ותנועה. לאחר חקירה ממושכת נמצא כי חלק מהרישומים הנוגעים לאחזקה ולמעקב אחר כלי הנשק במועדים הרלבנטיים לאירועים לא נשמרו על ידי גורמי האפסנאות או אבדו, ובמקרים אחרים הקצאת כלי הנשק נעשתה על בסיס קבוצתי, ולא אישי, דבר שלא איפשר שיוך כלי נשק מסוים לשוטר שהחזיק בו בזמן אמת. ראוי להפנות לענין זה גם לדברי הוועדה, בעמ' 18 לדו"ח, שם נאמר:

"עם זאת, לא ראינו לנכון לגלוש לעיסוק פרטני של גביית ראיות טכניות רבות, כמו בדיקת התאמה של עשרות, אם לא מאות, כלי נשק לתרמיל או לקליע זה או אחר אשר נמצאו באחת מזירות האירועים. בהקשר זה נעיר, שבחלק מהמקרים לא ניתן היה לקבוע שהשימוש בכלי הנשק נעשה על ידי השוטר על שמו הוא רשום."

ו. בנוסף לכך, עמדה בפני מח"ש מגבלה נוספת בשימוש הראייתי שניתן לעשות בחומר החקירה של ועדת חקירה ממלכתית. כמצוין לעיל (סעי' 12), עדויות שנגבו במסגרת חקירתה של ועדת חקירה, אינן יכולות לשמש כעדות במשפט פלילי. רוב העדים אמנם הסכימו לאימוץ עדותם בפני הוועדה או אוספי החומר מטעמה, ובכך הפכה עדותם לחומר חקירה קביל, אך חלק מהמעורבים סירבו לעשות זאת, דבר שיצר קושי ראייתי נוסף באותם מקרים. גם מסיבה זו נוצר פער מסוים בין התשתית הראייתית עליה ביססה ועדת אור את מסקנותיה לבין התשתית הראייתית שעמדה בפנינו לצורך שקילת נקיטה בהליכים פליליים.

ז. כן ראוי להדגיש, כי בחלק מהמקרים, לאור תמונת האירועים שעלתה מחומר הראיות, לא ניתן היה לשלול את הטענה, או את האפשרות, ברמה הנדרשת לצורך הרשעה בפלילים, שהכוחות הפועלים אכן נקלעו, בעת פעילותם למצוקה קשה, ופעלו בתנאי סכנה לחיים או לגוף בנסיבות בהן חלים סייגים שונים לאחריות פלילית.

ח. אדגיש לבסוף, כי בחלק מהמקרים סברנו כי לא ניתן לשלול את האפשרות, כי אמנם נפלו טעויות בקבלת החלטות מבצעיות ובהוראות ופקודות שניתנו במהלכם ובעיצומם של האירועים. אך מכאן ועד למסקנה כי נתגבשה אצל מי מהם גם אחריות פלילית לאלה, וכי ניתן או ראוי לנקוט נגדם בהליך פלילי בגין טעות שבשיקול דעת מקצועי, שנפלה במהלך פעילות מבצעית, ארוכה הדרך.

בתוך כך, בעת שקילת האפשרות להגיש אישום פלילי באירועים אלה, חייבים היינו להביא בחשבון, בין היתר, שמדובר בסיטואציה של הפעלת שיקול דעת מבצעי במצבי חירום, בנסיבות שבהן על פי פסיקת בית המשפט העליון, אין מקום והצדקה, על פי רוב, להטלת אחריות פלילית (להבדיל מנקיטת הליכים פיקודיים במקרים מתאימים). וכך, למשל, נקבע על-ידי בית המשפט העליון, זה לא מכבר, בהקשר דומה -

"אכן, נראה ששאלת העמדתם לדין פלילי של מי שהתרשלו במהלך ביצוע פעילות מבצעית צריך שתוכרע גם על בסיס תנאי הרקע שבהם התבצעה הפעילות ועל בסיס השלכותיה הכלליות האפשריות על הצבא. פעילות מבצעית מנוהלת בדרך כלל על ידי מי שנטלו על עצמם תפקידי פיקוד שלא אחת כרוכים בסיכון חייהם וחיי אחרים. פעילות זו מחייבת הפעלה מתמדת של שיקול דעת וקבלת עשרות החלטות תוך כדי תנועה. העמדת מפקד לדין פלילי עקב טעות בשיקול דעת שנתקבלה במהלך פעילות מבצעית בתנאי שדה, ואפילו מצביעה היא על מידה של התרשלות מצדו, מעוררת קושי ועלולה לפגוע בניהול המערכה, לגרור סטגנציה והיעדר מעוף ולהסב נזק לאינטרס הציבורי. נדמה אפוא, כי כשמדובר בפעילות צבאית מבצעית יש מקום לשקול, בכפוף לנסיבות המקרה ולחומרת ההתרשלות העולה ממנו, את השימוש בסנקציות פיקודיות גם במקרים מסוימים בהם היה מועמד המבצע לדין פלילי במידה והעבירה הייתה מבוצעת שלא כחלק מפעילות צבאית מבצעית. השאלה האם עובדותיו של מקרה מסוים אכן חמורות במידה המצדיקה נקיטה בסנקציה פלילית תיגזר לפי נסיבותיו של כל מקרה ומקרה ועל פי מידת אחריותו של הצד המעורב בגרם הנזק."²

14. הבאתי לעיל, בתמצית, בתמונת-על כללית, את מכלול הנסיבות החריגות והייחודיות של האירועים הנדונים, ואת הקשיים הייחודיים שאיפיינו את החקירה בפרשה זו, כפי שעלו בעבודת הצוות ובדיונים שקיימתי בלשכתי; זאת כדי לאפשר התבוננות כוללת ורחבה ביחס לאירועים עצמם, כמו גם ביחס לניתוח פרטני בנוגע לכל אחד מהאירועים בנפרד המפורט בחוות הדעת המצורפות.

² בג"צ 10782/05 בן יוסף נ' השופט מינץ ואח' (טרם פורסם, ניתן ביום 23.8.07), בפסקה 24.

15. כאן המקום להדגיש נקודה חשובה. ועדת אור, ככל ועדת חקירה לפי חוק ועדות חקירה, דנה וקבעה את ממצאיה בהתאם לדיני הראיות החלים בהליכים מינהליים³, וזאת בניגוד, מהותי, לחקירת מח"ש הכפופה לדיני הראיות החלים בהליכים פליליים. לפיכך, העובדה שקיימים פערים מסוימים בחלק מהמקרים בין מסקנות ועדת אור למסקנות חקירת מח"ש ולמסקנות בהליך בדיקה נוסף זה, אין פירושה שתוצאות חקירת מח"ש או תוצאות הערר סותרות בהכרח את מסקנות ועדת החקירה. תשתית ראייתית העשויה להיות מספקת לצורך קביעת ממצאים והמלצות של ועדת חקירה, אינה בהכרח מספקת לשם ביסוס כתב אישום פלילי. מדובר בשני הליכים שונים במהותם, הכפופים כל אחד למשטר משפטי-ראייתי שונה.

כן ראוי לציין לענין זה, כי בחלק מהאירועים, הובילה חקירת מח"ש לממצאים עובדתיים שונים מאלה שנקבעו ע"י ועדת אור. כך אירע, לעתים, בעקבות חקירה של מעורבים נוספים, אשר לא נחקרו על ידי ועדת אור, או בעקבות חקירת היבטים שונים וחיודוד נקודות שלא לובנו ולא חודדו על ידי הוועדה, או בעקבות איסוף ראיות נוספות שלא היו בפני הוועדה.

למותר לומר שחקירת מח"ש, כמו הבדיקה הנוספת שנערכה, לא הייתה, ולא התיימרה להיות הליך של ערעור או הרהור אחר מסקנות ועדת החקירה. כאמור, לחקירה הפלילית תכלית שונה לחלוטין מהליך החקירה של הוועדה, והיא נועדה לבחון קיומה של תשתית ראייתית מספקת לנקיטה בהליכים פליליים, להבדיל מהמלצות במישור האישי-מערכתי.

הבחנות יסודיות אלה ראוי שיהיו לנגד עיניו של כל מי שמבקש לערוך השוואה בין המלצות ועדת אור לבין מסקנות החקירה הפלילית. בהקשר זה ראוי להביא מדברי הוועדה עצמה:

"באירועים אליהם נתייחס ניסינו כמיטב יכולתנו להגיע, על סמך החומר שבפנינו, למסקנות בדבר הגורמים לפציעתם של אזרחים ובמקרים מסוימים אף למותם. עם זאת, לא ראינו לנכון לגלוש לעיסוק פרטני של גביית ראיות טכניות רבות... נוסף לכך, חקירות ארוכות ומפורטות בנושא האמור היו חורגות, לדעת הוועדה, ממסגרת הדיון ההולם את עבודתה. בכל אותם מקרים בהם ניתן אולי להגיע לחקר האמת על ידי בדיקות כאלה, יעשה הדבר, אם טרם נעשה, על ידי גורמי החקירה במח"ש או במשטרה." (עמ' 18 לדו"ח)

16. כפי שצוין בראשית הדברים, ההחלטה על עריכת בדיקה נוספת של החלטות מח"ש, אף שלא הוגש ערר נגד ההחלטות, נתקבלה נוכח חריגותם ורגישותם הרבה של הארועים ותוצאותיהם הטרגיות. התפיסה שעמדה ביסוד הבדיקה הנוספת הייתה הרצון לוודא כי אכן מוצו עד תום כל אפשרויות החקירה, לרבות ערוצי חקירה עם פוטנציאל קטן לקידומה. עקב כך הוחלט, כאמור, בין היתר, על ביצוע השלמות חקירה גם כאשר ההערכה המקצועית היתה שהסבירות כי פעולות אלה יניבו פריצת דרך בחקירה, היא נמוכה ביותר, וכן מקום שנמצא שהימנעות מח"ש מביצוען של פעולות חקירה מסוימות הייתה סבירה.

³ ראו לעניין זה א' קלגסבלד, ועדות חקירה ממלכתיות, הוצאת נבו, 2001, עמוד 231.

השלמות החקירה שנתבקשו על-ידי הצוות, והשלמות החקירה עליהן הוחלט בדיונים שקיימתי בלשכתי בוצעו במלואן על ידי מח"ש. הממצאים של השלמות החקירה נבחנו ביסודיות על ידי הצוות וכן בדיונים בלשכתי, אך גם השלמות אלה לא הביאו כאמור לפריצת דרך בחקירה.

17. אציין עוד, כי במסגרת הבדיקה הנוספת שנערכה בצוות ובדיונים שקיימתי, לא בכל הנושאים עמדתנו הייתה כעמדת מח"ש. במספר סוגיות ועניינים גישתנו הייתה שונה, אך בסופו של דבר, ב"שורה התחתונה", הגענו לאותה מסקנה סופית, היינו - כי באף אחד מהתיקים אין תשתית ראייתית מספקת להעמדה לדין פלילי. למסקנה זו הגענו לאחר שבחנו והפכנו בכל תיק מקצה ועד קצה, ולאחר שבחנו בקפידה את הממצאים של ועדת אור, את חומר הראיות, המקורי וזה שנוסף בהשלמות החקירה שביקשנו, וגם את טענות ארגון עדאלה.

18. סיכום של דברים -

ועדת אור המליצה לערוך חקירה פלילית לגבי אירועים שונים בהם התעורר חשד לביצוע עבירות פליליות על ידי שוטרים שנטלו חלק בטיפול במהומות אוקטובר 2000, וזאת "על מנת שהרשויות המוסמכות יחליטו אם יש מקום לנקוט הליכים פליליים או אחרים כנגד מאן דהוא בגין מעורבותו באותם אירועים". הוועדה לא קבעה אפוא קיומה של תשתית ראייתית פלילית להגשת כתבי אישום, אלא הצביעה על חשדות וחשודים, באירועים שונים, כפי שעלה מחקירתה, והמליצה כאמור כי תיערך חקירה פלילית לבחינתם של חשדות אלה.

ואכן, מח"ש למדה ביסודיות את כל החומר הרב שנאסף על ידי הוועדה, וערכה חקירה מקיפה (אך מוגבלת באפשרויותיה ובסיכוייה כפי שהוסבר לעיל) בכל מקום בו מצאה אפשרות וטעם לכך. בתום החקירות ובחינת הדברים הגיעה מח"ש לכלל מסקנה, כי אין מנוס מגניזת כל התיקים, ופירטה בהחלטתה את הממצאים ואת הנימוקים לכך.

לאור חריגותם וחומרתם של האירועים ותוצאותיהם הטרגיות, החלטתי לקיים בחינה נוספת של כל האירועים, במסגרת הליך של ערר על החלטת מח"ש, אף שערר כזה לא הוגש. הבדיקה הנוספת הייתה חריגה בהיקפה וביסודיותה. צוות של חמישה פרקליטים בכירים, בראשות המשנה לפרקליט המדינה, הקדיש אלפי שעות עבודה לבחינה פרטנית ומדוקדקת של חומר הראיות העצום בהיקפו, שנאסף על-ידי ועדת אור ומח"ש. נערכו כאמור גם השלמות חקירה רבות במסגרת הליכי הבדיקה הנוספת. התוצרים של הליך רב-היקף זה נבחנו בסדרה ארוכה של דיונים שקיימתי בלשכתי, בהשתתפות חברי הצוות ומשתתפים נוספים מפרקליטות המדינה ומשרד המשפטים, והתוצרים של עבודה מקיפה זו באו לידי ביטוי בחוות הדעת המקיפות, לגבי כל אחד מהאירועים בנפרד, ובהחלטה זו.

בסופו של דבר, לאחר הליך ארוך ומורכב זה הגענו כולנו לכלל מסקנה, כי אכן לא קיימת תשתית ראייתית מספקת להגשת כתבי אישום פליליים באירועים השונים שנחקרו. אמנם, לא בכל נקודה ונקודה הסכמנו עם עמדות מח"ש, והדברים פורטו בחוות הדעת השונות. אך בסופו של דבר לא נמצאה עילה לשנות מההחלטה שלא להגיש כתבי אישום בפרשה זו.

יש שהתמונה המסתברת מחומר הראיות היא שהתוצאות הטראגיות לא נגרמו בעבירה, אך גם באותם מקרים שנראה היה לכאורה שהאירוע היה כרוך בעבירה, לא החקירה המקורית, ואף לא ההשלמות שהורנו למח"ש לבצע הניבו לבסוף תשתית ראייתית מספקת להגשת אישומים פליליים. זאת, בין היתר בשל הקשיים האובייקטיביים שהיו כרוכים בחקירה זו, עליהם עמדתי בתמצית לעיל (סעי' 13), ואשר מתוארים בפירוט לגבי כל אירוע במסגרת חוות-הדעת.

אציין עם זאת, כי בשני אירועים נותר פוטנציאל מסוים להשלמת חקירה, שלא מוצה. הדבר כרוך בהוצאה מהקבר ובנתיחה של גופות המנוחים, דבר שעשוי לאפשר תפיסה של הקליעים שפגעו בהם, שככל הנראה נותרו בגופות, ועריכת השוואה בינם לבין כלי נשק שנתפסו. אכן, אין ערובה שהוצאת הגופות ונתיחתן תוביל להגשת ממצאים שניתן יהיה לבסס עליהם הגשת כתבי אישום, אך קיים לכך סיכוי מסוים. אלא שעד כה התנגדו לכך המשפחות השכולות, מטעמים שניתן, כמובן, להבינם. מכל-מקום, בנסיבות הענין המורכבות והרגישות כל-כך לא סברנו שיש מקום לשוב ולפנות לבית משפט, ולבקש - בניגוד לעמדת המשפחות - להורות על הוצאת הגופות מקברן ונתיחתן לשם הוצאת הקליעים. הנימוקים לכך מפורטים בהרחבה בחוות הדעת הרלבנטיות. לפיכך, בנסיבות אלה, לא היה מנוס מגניזה גם של תיקים אלה. עם זאת, ככל שבעתיד, בטווח זמן סביר, תשנה מי מהמשפחות השכולות הרלוונטיות את עמדתה, ניתן יהיה לשוב ולחדש את החקירה ולהשלימה כאמור.

18. זו אפוא ההחלטה ואלה עיקרי הדברים. כל יתר הממצאים, הנימוקים והפרטים הרי הם מצויים בחוות הדעת המפורטות, לגבי כל אירוע בנפרד.

19. ולפני ולסיום, אבקש להודות ולהביע הערכה רבה לצוות הבדיקה - מר שי ניצן, המשנה לפרקליט המדינה; גב' אתי כהנא, מנהלת תחום עררים בפרקליטות המדינה; מר אורי כרמל, ממונה (בפועל) על עניינים פליליים בפרקליטות המדינה; גב' שלומית בן יצחק, סגנית בכירה לפרקליט מחוז ירושלים (פלילי) וגב' ליאורה חילו, סגנית בכירה לפרקליטת מחוז תל אביב (פלילי) - אשר שקדו ללא לאות, וביצעו מתוך מקצועיות ומסירות רבה בדיקה יסודית ביותר, תוך שהשקיעו אלפי שעות עבודה במלאכה רגישה ומורכבת זו, והוציאו מתחת ידם חוות-דעת סדורות, מקיפות וממצות.

20. לא אוכל לסיים החלטה זו מבלי להביע צער כן על מותם של שלושה עשר ההרוגים באירועי אוקטובר 2000, ולהביע תנחומים והשתתפות בצערן ובאבלן של המשפחות על יקריהן.

כפי שציינה ועדת אור, בדבריה שהובאו בפתח הדברים, "באירועי אוקטובר 2000 רעדה הארץ". המהומות שהתרחשו בחודש זה היו חסרות תקדים, והאירועים היו חריגים ויוצאי-דופן, שלא היה כדוגמתם מאז קום המדינה.

העובדה כי אזרחים נהרגו במהלך אירועים אלה, חייבה השקעת כל מאמץ לחקירת האירועים בנסיון להגיע לחקר האמת. ואכן האירועים נחקרו תחילה על-ידי ועדת חקירה ממלכתית, ולאחר מכן על-ידי מח"ש. גם לאחר סיום חקירת מח"ש ופרסום תוצאותיה, החלטתי כאמור, בשל חריגות האירועים ותוצאתם הטרגית, על קיום בדיקה נוספת, יזומה, על מנת להבטיח שאכן מוצו עד תום כל אפשרויות החקירה. בהתאם לכך נערכה בדיקה יסודית ומעמיקה, בהיקף חסר תקדים, אשר תוצאותיה ומסקנותיה היו כמפורט לעיל ובחוות-הדעת המפורטות המצורפות להחלטה זו.

אכן התוצאה לפיה נהרגו באירועים אלה 13 אנשים, היא תוצאה קשה ומטרידה. עם זאת, המשפט הפלילי הוא אחד, ויש לו כללים ברורים ונוקשים באשר לאחריות פלילית והעמדה לדיון, לפיכך, משנבחנו פרטיהם של האירועים וחומר הראיות שנאסף בחקירת ועדת אור ובחקירת מח"ש, לרבות בהשלמות החקירה שנערכו במסגרת הבדיקה הנוספת, ולא נמצאה תשתית ראייתית לביסוס אחריות פלילית של מי מן המעורבים באירועים אלה, לא היה מנוס מסגירת התיק.

מ. מזיז

העתקים:

מר משה לדור, פרקליט המדינה

מר שי ניצן המשנה לפרקליט המדינה (תפקידים מיוחדים)

חברי צוות הבדיקה - גבי א. כהנא, מר א. כרמל, גבי ש. בן-יצחק וגבי ל. חילו

מר הרצל שבירו, מנהל מח"ש